

Torsdag med THORS

18.7.85

FINNO med o vill professor Thors absolut inte finna sig i fast det skrivsättet numera används officiellt. Däremot gillar han att Sälen och Själén får skapa omväxling i gatunamnsloran (el-ler -faunan) . . .

En läsare undrar om adjektivet **häv**, **hävt** är en finlandism, då det saknas i Svenska Akademiens ordlista. — Svaret är nej. Detta ord **häv**, bildat av verbet **hava/ha**, hittar vi i Akademiens ordbok. Mest använder vi det här ordet i dag i nekande satser av typen "Han har det inte så hävt", dvs. "Han har det inte så bra ställt".

Dagens följande frågekomplex var egentligen inte adresserat till mig, men det hör närmast hemma här och därför vidarebefordrades det till språkspalten och jag åtar mig gärna att se på det. Medelst ett fotografi av en gatuskylt åskådliggör en läsare hur gatunamnet **Hyljetahdentie** i Esbo översatts med **Själviksvägen** — alltså **själ**, inte **säl**. Då jag ser efter i Post- och televerkets postnummerkatalog från förra året, märker jag att Esbo är försett med rätt många gatunamn på Hylje-. En del av dem har översatts med **säl**, t.ex. **Hyljetie** — **Sälvägen**, andra med **själ**. Då likartade gatunamn finns på samma ort och gatorna dessutom har samma postnummer, är det inte alltså dumt att låta djurnamnet variera på det här sättet på svenska (men posten har kanske vissa svårigheter). För **själ** är en äldre form av djurnamnet **säl**. Järn-

för med engelskans **seal**, som har samma betydelse.

□

I Helsingfors Östra centrum, nära metrons ändstation, ligger **Åbohusvägen**, på finska **Tuuralinnantie**. Den svenska översättningen är inte felaktig, utan enligt min mening mustigare än det finska namnet, då den innehåller ordet **hus** i dess gamla betydelse "slott". Så föreligger ju också t.ex. **Tavastehus**, **Brahhus** (slottsruin vid Vättern i Sverige). Då arkaistiska, föråldrade ord på det här sättet används, blir gatunamnen litet intressantare.

Däremot är jag lika upprörd som läsaren över skrivsättet "Finno" med **o** i stället för med **å**. Visserligen upptar postnummerkatalogen "Finnovägen" med **o**, men enligt den normgivande fjärde upplagan av "Svenska ortnamn i Finland", utgiven 1984 av Forskningscentralen för de inhemska språken, skall **Suomenoja** i Esbo på svenska skrivas **Finnå** med **å**, vilket ju är logiskt. Det felaktiga "Finno" upplever jag alltid som en förkortning av "Finnoil".

□

En frågeställare är intresserad av bakgrunden till slang verbet **snaja** "fatta, begripa". Det kommer ur det ryska verbet znat "veta". Ja nje znaju betyder "jag vet inte".

En annan frågande undrar hur ordet **spång** lyder i pluralis, flertal. — Pluralis av **tång**, och **stång** är ju **tånger** resp. **stång-er**, dvs. med omjud. **Spång** däremot har två pluralisformer: **spånger** och **spångar**.

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

25.7.85

FASEL och FUNTABULLA är begrepp som kanske inte ingår i vårt dagliga ordförråd — nu får vi dem i alla fall förklarade, och därtill påminner prof. Thors om vad det ofta felbrukade ordet VAKANS egentligen betyder.

En läsare undrar vad ordet **funtabulla** är. — Detta ord har åtminstone förekommit i Åbotrakten och östra Nyland och betecknat ett ljus matbröd. Ordets första led torde vara den gamla ryska vikt-beteckningen **funt**, ty ursprungligen såldes detta ljusa matbröd i Ryssland enligt vikt, såsom framgått vid närmare efterforskningar i frågan. Detta ryska skålpund **funt** var 409 gram. — Jag tackar fil.mag. Marianne Holmberg på Kustö för hjälpen.

En frågeställare i Pjelas i södra Österbotten är intresserad av tre lantbrukstermer: substantivet **fasel** (den-genus), adjektivet **strid** och verbet **vanna**. Han har själv följande exempel-satser: "Detta var till fördel, då säden skulle rensas och **vannas**, man hade lättare att få en ren och **strid** säd . . . Agnarna skall tas tillvara och baddas dels för mjölkorna och dels för **faseln** och svinkreaturen."

Substantivet **fasel** betyder både "småskreatur" (andra husdjur än hästar och kor) och "fjäderfä". Säden är **strid**, om den är välmatad, fullkornig. Verbet **att vanna** innebär att "agnarna skakas från säden i ett särskilt träfat".

□

En frågeställare vill veta hur ordet **vakans** skall användas. — Substantivet **vakans** avser inte

"en tjänst, utan en obesatt tjänst. Adjektivet **vakant** igen anger att en tjänst är obesatt, utan innehavare: "Platsen är vakant." Ordet **vakant** kommer av presensparticipet **vacans** av latinets **vacare** "vara tom, ledig", som i sin tur kommer av

adjektivet **vacuus** "tom" och det återfinner vi som vårt substantiv **vakuum** "tomrum".

Samme frågande vill också veta varifrån ordet **minister** kommer. — Då vi i våra dagar tänker på ordet **minister**, förknippar vi det för det mesta med "en medlem av statsrådet". I betydelsen "sändebud i främmande land" är ordet **minister** något föråldrat. Men **minister** är dessutom en fin titel i vårt land. Ordet kommer ur latinets **minister** "tjänare, hjälpare", som är bildat ur **minus** "mindre". Ordet **mästare** igen kommer ur latinets **magister** bildat av **magis** "mer". I antikens Rom fanns det olika slags **magistrar**. Så var en **magister navis** "skeppsbefälhavare, kapten på ett fartyg".

□

En läsare vill veta hur mycket ett **gross** är. — Ordet **gross** kommer ur franskans **douzaine grosse** "ett stort dussin", dvs. tolv dussin. Därför är ett **gross** 144 stycken.

I början av juli ingick en artikel av Sven Stolpe i Hbl. Han skrev om Thomas Manns roman från 1924, "Der Zauberberg", på svenska "Bergtagen". En frågande undrar vad **bergtagen** betyder. Ordet går ursprungligen tillbaka på vidskepliga föreställningar om troll. Enligt dem vore **bergtagen** "bortrövad, tagen in i berget av bergtrollen". Senare har ordet fått en överförd betydelse: "Helt och hållet fångslad, fascinerad, gripen av något".

Carl-Eric Thors